

سیری در اصول طراحی موزه

گردآورک و تالیف : محیا چشمه نور*

انتشارات پشتیبان

تهران - پاییز ۱۳۹۵

* کارشناس ارشد معماری از موسسه آموزش عالی اقبال لاهوری

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور

: چشمه نور، محیا، ۱۳۶۹ -

: سیری در اصول طراحی موزه/ گردآوری و تألیف محیا چشمه نور؛
[به سفارش] اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری
استان خراسان، موسسه آموزش عالی اقبال لاهوری.

: تهران: انتشارات پشتیبان، ۱۳۹۵.

: ۲۵۰ ص.: مصور(رنگی)، جدول، نقشه(رنگی).

: ۲۸۰۰۰۰ ریال 978-600-8415-26-8

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

شابک

وضعیت فهرست نویسی

پادداشت

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

شناسه افزوده

شناسه افزوده

رده بندی کنگره

رده بندی دیویی

شماره کتابشناسی ملی : ۳۲۸۲۱۶۰

: فیبا

: کتابنامه: ص. ۲۳۷ - ۲۵۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

: معماری موزه

Museum architecture :

: معماری موزه -- رخ و نقشه

-- Design and Plans Museum architecture :

: موزه ها

Museums :

: موسسه آموزش عالی اقبال لاهوری

: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری. اداره کل

میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خراسان رضوی

: ۱۳۹۵ س ۹/۵۵۶۹ NA

: ۷۲۷/۶

موسسه آموزش عالی اقبال لاهوری

اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری
استان خراسان رضوی

تلفن تماس: ۶۴۲۳ - ۰۲۱ - ۸۶۰۳ تا ۶۴۲۸ - ۰۲۱ - ۸۶۰۳

سامانه پیام کوتاه: ۱۳۹۳ ۱۰۰۰۰

صندوق پست الکترونیک: Pub.Poshtiban@chmail.ir

تارنمای انتشارات پشتیبان: www.PoshtibanPress.ir

■ فروشگاه اینترنتی (سراسر کشور): ویرترین انتشارات پشتیبان در

تارنمای خانه کتاب www.ketab.ir

سیرک در

اصول طراحی موزه

گردآوری و تألیف: محیا چشمه نور

ویراستار ادبی: نرگس صراف تهرانی

نوبت چاپ: اول - پاییز ۱۳۹۵

ناشر: انتشارات پشتیبان

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۸۰۰۰۰ ریال

فهرست عناوین

۱۱	فصل اول: درآمدی بر موزه‌ها
۱۳	۱-۱- نقش و اهمیت موزه‌ها
۱۴	۲-۱- اساسنامه موزه
۱۵	۳-۱- سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های موزه
۱۶	۴-۱- شرح خدمات طرح تجهیز معماری داخلی و موزه آرایی
۱۷	۵-۱- مراحل راه‌اندازی یک موزه استاندارد
۱۹	۶-۱- انواع موزه‌ها
۱۰۹	فصل دوم: اصول طراحی عملکردی - ساختاری موزه‌ها
۱۱۱	۱-۲- موقعیت مکانی موزه‌ها
۱۱۳	۲-۲- کالبد موزه
۱۱۶	۳-۲- برنامه‌ریزی کلی فضاهای موزه
۱۱۹	۴-۲- انواع روش‌های معرفی آثار و چیدمان در موزه
۱۲۱	۵-۲- طرح کلی ساختار چیدمان گالری‌های موزه
۱۲۴	۶-۲- ضوابط طراحی معلولین در موزه‌ها
۱۳۴	۷-۲- فضاهای موزه
۱۵۳	۸-۲- گردش و مسیر حرکت در نمایشگاه
۱۵۴	۹-۲- نورپردازی گالری‌ها
۱۶۶	۱۰-۲- حالت‌های مختلف نمایش آثار
۱۷۰	۱۱-۲- تنظیم شرایط محیطی

۱۷۲.....	۱۲-۲- آکوستیک
۱۷۲.....	۱۳-۲- حفاظت و نگهداری در برابر شرایط محیطی
۱۸۱.....	۱۴-۲- حفاظت و حراست در برابر سرقت
۱۸۶.....	۱۵-۲- سیستمهای مدیریتی ساختمان (BMS)
۱۸۸.....	۱۶-۲- استفاده از تکنولوژی در موزهها
۱۹۱.....	فصل سوم: اصول طراحی محیط اداری در موزهها
۱۹۳.....	۱-۳- مبانی فرایند ادراک
۱۹۴.....	۲-۳- عوامل بیرونی مؤثر بر ادراک
۱۹۵.....	۳-۳- عوامل درونی مؤثر بر ادراک
۱۹۶.....	۴-۳- ارتباط و تعامل حواس
۱۹۹.....	۵-۳- قوانین بصری در ادراک
۲۰۳.....	۶-۳- بررسی گالریها و فضاهاى نمایشگاهی از منظر ویژگیهای بصری
۲۱۳.....	۷-۳- بررسی از لحاظ پیوستگی فضایی و ارتباطات
۲۲۴.....	۸-۳- نسبت صوت و ادراک آثار
۲۲۸.....	۹-۳- تأثیر حس بویایی و چشایی در ادراک محیط
۲۳۳.....	۱۰-۳- نسبت بین حس لامسه و ادراک
۲۳۹.....	فهرست تصاویر
۲۴۷.....	منابع و ارجاعات

مقدمه؛

هردم از روی تو نقشی زندم راه خیال

موزه؛ خانه تاریخ است و نگارستان نظر. موزه؛ مرز میان واقعیت و حقیقت است. موزه؛ نتیجه آمیزش دو فضای نجیب و ظریف است: نجابت تاریخ و ظرافت طراحی به زعامت فطرت انسانی. جایی که احوال پیشینیان در برابر آینه عبرت پسینیان قرار می‌گیرد. زمان در موزه، برای لحظاتی باز می‌ایستد تا آدمیان را به درنگ در نسبت میان خود با تاریخ برانگیزاند. تاریخ همواره به داوری در احوال انسان می‌نشیند اما در موزه، انسان به داوری در احوال تاریخ می‌نشیند. موزه؛ تجسد فصلی‌میز است: انسان و اراده‌های انسانی.

در عهدی که استدعای بی‌پایان از تحول و روز بروز فزونی می‌یابد و انسان در پای مصنوع صانع شده‌اش سرتعظیم فرود می‌آورد؛ و "سرعت" و "سهولت"، دو سوغات تحریر و تحریر می‌باشد، "تأمل ژرف" غایب اصلی در سرزمین نگره‌های انسانی است. برای انسان امروز که گمشده بازار پریاهوی مصرف است، خانه‌ای ایستادن و اندیشیدن به پیشینه خود، منشأ عواید معنوی فراوانی خواهد بود. همه اشیایی که در موزه‌ها می‌بینیم تجسد احوالات، مطالعات و اودات انسان‌ها هستند. گام‌های ما در موزه - مانند گام‌های تاریخ - "نرم و آهسته" است. اگر در بیرون از موزه همه چیز به "دید" ما می‌آید، در موزه، چیزها به "دیدار" ما می‌آیند. اکنون فرصتی است تا فراست‌های قبلی و قلبی خود را برای فهمی دیگر از رابطه‌های کیفی عالم وجود به کار بندیم.

برای همین است که طراحی موزه در زمره خلاقانه‌ترین کنش‌های جهان معناری به حساب می‌آید. در اینجا "شرط اول قدم آن است که" معمار، با تاریخ قرار ملاقاتی عاشقانه بگذارد و در آنجا با او به گفتگو بنشیند؛ چرا که در موزه، هر برسر آن است که گر ز دست برآید، خانه‌ای برای او بسازد و بپردازد. اگرچه در حد او نتواند اما می‌کوشد تا در شأن او چنین کند.

موزه‌ها؛ چون درونیات یک فرهنگ را در جامه تمدنی آن به تماشا می‌گذارند، نماد و نمایند تو به انسانی جوامع هستند. این "مکان‌ها" در حقیقت نمادی تحقق یک "امکان" هستند. امکانی برای آنکه شهروندان و مسافران به قرائت سرگذشت و سرنوشت خود بنشینند: سرگذشت آن است که از سرما گذشت و سرنوشت آن است که برسرما نوشتند. چنین است که طراحی موزه، نیاز به اقامه دانش‌های مختلفی است: دقت طبع می‌خواهد و وقوف به دانش معماری.

نویسنده محترم، سرکار خانم مهندس "محیا چشمه نور" در این کتاب کوشیده است تا سیری در اصول طراحی موزه داشته باشد. البته پیداست که از واژه‌هایی چون "مبانی" و "اصول"، معانی گوناگونی اراده شده است؛ بن و اساس حقیقی موجودات و به عبارتی، ماده اولیه پدیده‌ها، پایه و رکن، قاعده فقهی و عقلایی و...، گاه از اصول همان معنایی اراده می‌شود که از "مینا" برمی‌آید؛ در این صورت اصل و مبنا هر دو به یک معناست. اما "اصول" در نگرش دیگر، نه صرفاً ویژگی‌ها، خصایص و امکانات موضوع معماری، بلکه قواعدی است که می‌توان آن را نوعی دستورالعمل کلی و راهنمای عملی تدابیر معمار دانست. در این صورت هندسه مفهومی بیان اصول با مبانی متفاوت خواهد بود؛ به عبارت دیگر مبانی از "هست"‌ها سخن می‌گوید و اصول از "بایدها" سخن می‌رانند. با مبانی از "چگونه چیزی هست" مطلع می‌شویم و با اصول از "چه چیزی باید باشد" آگاه می‌شویم.

امید که در آینده شاهد آثار هرچه زیاده‌تری از این محقق جوان باشیم.

دکتر علیرضا باوندیان / مرداد ۱۳۹۵ مشهد مقدس

پیشگفتار؛

موزه و چشم انداز فرهنگی

هدف از ایجاد موزه‌ها، تحقیق در آثار و شواهد به جای مانده انسان و محیط‌زیست او، گردآوری آثار، حفظ و بهره‌وری معنوی و ایجاد ارتباط میان این آثار، به‌ویژه به نمایش گذاردن آن‌ها به منظور بررسی و بهره معنوی است.

چنانکه چشم‌انداز فرهنگی موزه‌ها با این سخن تعریف شده است: "کشوری که در آن زندگی می‌کنیم و تصاویر و نمادهایی که ما را احاطه کرده‌اند، به نوعی بیانگر این چشم‌انداز است و به آن شخصیت می‌بخشد. این چشم‌انداز در بطن جغرافیا، تاریخ، اقتصاد، اجتماع و فرهنگ جستجو می‌شود. این همان ماحصل و عماد موزه است."

بر این اساس موزه‌ها می‌توانند گردآورنده این چشم‌انداز گسترده در افق دید آدمی باشند. موزه‌ها کتابی مصور از تمدن و فرهنگ هر کشور و هر قومی را در فصول گوناگون گردآورده‌اند. موزه‌ها راویان داستان بلند تاریخ جهان و سرنوشت بشر بر روی کره خاکی‌اند و به‌منزله‌ی شناسنامه‌ای، هویت امروزمین ما را به هویت دیروزین ما گره می‌زنند. موزه‌ها به نوستالژی بشر پاسخ می‌دهند. به سؤال کلیدی که از کجا آمده‌ایم؟ و به کجا رسیده‌ایم؟ از این‌روست که چشم‌اندازی دمی از آینده مصور را رقم می‌زنند.

موزه‌ها ابژه‌ای هستند که به سوژه‌ی فردا شکل می‌دهند. به همین سبب است که معتمد عملکرد موزه‌ها نه فقط معطوف به ارائه چشم‌اندازی از گذشته‌ی تاریخی که در پی ایجاد مفاصلی‌اند که آن چشم‌انداز را به افق‌های محتمل فردا متصل می‌کنند. چراکه هر "پدیده و شیء موزه‌ای" می‌تواند ابژه‌ای باشد که به سوژه‌ای متکثر بدل شود و این همان یکانه تاریخ علم، فرهنگ و هنر است.

از سویی موزه‌ها می‌توانند راویان بی‌طرف تاریخ، فرهنگ و هنر باشند. عظمت زیستن، پیچیدگی حیات را به‌منزله‌ی واقعیت به شکلی نمادین ارائه می‌دهند و احتمالاً به همین دلیل است که موزه‌ها می‌توانند به امر خیالی که نشان‌دهنده جستجوی بی‌پایان بشر در پی خود است پاسخی درخور بدهند.

به زعمی دیگر موزه‌ها بخش گسترده‌ای از چشم‌انداز هستی در گستره‌ی "زمان" هستند.

"دالی" هستند که به "مدلولی" یا "دالی دیگر" اشارت می‌کنند. هیچ نشانه‌ای را نمی‌توان فارغ از نشانه‌ی دیگری تفسیر و تعریف کرد و موزه‌ها به ما این اجازه را می‌دهند که نشانگان امروز را به مدد نشانگان دیروز تعریف و تفسیر کنیم و یا بالعکس. کتاب پیش رو نیز کوششی است در راه شناخت موزه، انواع آن، شکل‌گیری ساختار موزه و گشودن فصلی در باب طراحی محیطی-ادرای این پدیده‌ی فرهنگی - اجتماعی. از آنجا که تاکنون پژوهش‌های کم شماری در این زمینه صورت گرفته است، این کتاب می‌تواند راهگشای مطلوبی برای دانشجویان، کارشناسان و محققان علوم موزه سازی و موزه‌داری به شمار رود.

حسین زارع صفت

مدیرکل سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان رضوی

پیش درآمد

موزه‌ها در حقیقت نماد، پیشینه تاریخ و تمدن، غنای فرهنگ و هنر کشورها هستند که احداث آن‌ها به امری زیرساختی و یک ضرورت ملی- فرهنگی تبدیل شده است. در دنیای امروز جایی که ارزش‌های هر جامعه بر پایه فرهنگ، قدمت، رشد و شکوفایی علمی- فرهنگی آن سنجیده می‌شود و جنگ فرهنگی بر جنگ فیزیکی چیره گشته، موزه‌ها از یک مجموعه سنتی صرف به عنوان مخزنی برای نگهداری اشیاء خارج شده و به یک نهاد آموزش بین‌المللی و عاملی مؤثر در ارتباطات فراملی و یک محرک اقتصادی در رونق صنعت جهانگردی، جلب توریست و گردشگر داخلی و خارجی تبدیل شده است؛ همچنان که در کشورهای توسعه یافته از این ظرفیت به کمال استفاده می‌شود. ایران با یک تمدن و سبقه کهن و تاریخی از جمله کشورهای بزرگ و باستانی جهان است که خود در این عرصه دارای تفاخر و سرمایه عظیم ملی و فرهنگی است و باید در این صنعت نوین با یک رویکرد متحول و به‌روز، به جذب سرمایه‌های بالقوه این اعتبار فراملی گام بردارد.

ضرورت احداث و توسعه موزه‌ها نیازمند دانستن اساس و اصول طراحی آن است. زمانی که احداث این مجموعه‌های چند عملکردی فرهنگی- هنری همراه با رعایت اصول و استانداردهای عملکردی و غیر عملکردی و بر اساس طرحی برنامه‌ریزی شده باشد، به هدف خود دست می‌یابد و همپای صنعت مدرن و نوین موزه‌داری در جهان پیش می‌رود؛ بنابراین برای دستیابی به چنین هدفی در این کتاب تلاش شده با سیری در این حوزه، حداکثر ابعاد مورد مطالعه در رابطه با مجموعه‌های اصول و استانداردهای مرتبط با موزه‌ها در نظر گرفته شود؛ چرا که در موزه‌ها اهمیت روابط فضایی، سیرکولاسیون حرکتی، نظام‌های عملکردی و ... مقدری پررنگ است که بر ساختار و فرم کلی پروژه تأثیر می‌گذارد و طراح را در رسیدن به طرح نهایی سوق می‌دهد. اهمیت رعایت این استانداردها نه تنها به طراحی اصولی و کارا کمک می‌کند، بلکه در سرویس‌دهی و خدمات‌رسانی این فضاها نیز مؤثر است. آنچه تاکنون به استانداردهای طراحی هر بنا پرداخته شده ضوابط و استانداردهای فیزیکی برای هر جزء فضا در بناست - که در این کتاب از تکرار شرح استانداردها و ضوابط ریز فضاها که در منابع متعدد موجود است صرف‌نظر شده است- و موضوعات جدیدتری مانند اصول غیرفیزیکی اما تأثیرگذار و ممزوج با استانداردهای عملکردی در موزه‌ها که معمولاً نادیده گرفته می‌شوند؛ از قبیل توجه به روابط دیداری و بصری، نقش روانشناسی محیطی در ادراک فضا و ... که به همان

اندازه مهم است توجه شده است. لازم به ذکر است که قبل از ورود به مبحث موردنظر، در فصل اول مروری بر معنی و مفهوم موزه و گونه‌های آن صورت گرفته و سعی شده در کنار نمونه‌های خارجی، موزه‌های داخلی معرفی شوند تا با یادآوری این موزه‌ها، گامی در جهت ارتقاء و توسعه آن‌ها برداشته شود. زمانی که طرح‌ریزی موزه‌ها با نگاهی همه‌جانبه، توأم با مبانی بصری و محیطی درک از فضا و اشیاء باشد، به آن جنبه از رسالت آموزش و اثربخشی خود پاسخ می‌دهد.

سپاسگزاری:

با تشکر و امتنان از زحمات جناب آقای دکتر علیرضا باوندیان (عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد) و بهره جستن از آموزه‌های مستمر ایشان در حوزه معماری؛ جناب آقایان لایم می‌دانم از همه مراکز و شخصیت‌های علمی که با ترغیب و حمایت‌های معنوی خود در انسجام نشر این کتاب اینجانب را یاری نموده‌اند، به‌ویژه مجموعه آموزش عالی اقبال لاهوری و عنایت بی‌دریغ جناب آقای دکتر علیرضا باوندیان (عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی) سپیدار تشکر نموده و همچنین از جناب آقای زارع‌صفت مدیرکل محترم سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان خراسان رضوی و همکاران و همکاران سایر مسئولین گرامی‌شان در امور موزه‌های آن سازمان نهایت تشکر و سپاسگزاری را نموده و توفیق روز افزون همگان را از خداوند متان آرزو مندم.

محیا چشمه نور